

પ્રવચન નં. ૧૩૯ ગાથા- ૬૮ કારતક વદ-૪ શનિવાર તા. ૧૮-૧૧-૭૮

આ પ્રકારે રાગ.... પહેલાં કહ્યું ને ! કે ગુણસ્થાન જે ચૌદ ગુણસ્થાન છે. એ પુદ્ગલપૂર્વક હોવાથી અચેતન-પુદ્ગલ છે, આત્મા નહીં. 'જવપૂર્વક જવ' નું દેષ્ટાંત દીધું હતું ને ! જવપૂર્વક જવ થાય છે. જવ થવામાં જવ કારણ છે અને જવ એનું કાર્ય છે. એવી રીતે આત્મામાં જેટલા ભેદ પડે છે, ગુણસ્થાન (આદિના) એ પુદ્ગલ કર્મના કારણે ભેદ પડે છે, તો એ (ભેદ) પુદ્ગલ જ છે, એ આત્મા નથી. એવી રીતે રાગ, રાગ પણ પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોઈને ત્રીજી લીટી લેવી રાગ, પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોઈને સદાય અચેતન હોવાથી, શુભ ને અશુભ રાગ- દયા-દાન-વ્રત, ભક્તિ, પૂજા આદિના ભાવ કે હિંસા, જૂઠું, ચોરી, (આદિનો) રાગ, એ પુદ્ગલપૂર્વક થતા હોઈને, ત્રીજી લીટીમાં છે- એમાં સદાય અચેતન હોવાથી -રાગ અચેતન છે. રાગમાં ચૈતન્યજ્ઞાયક સ્વરૂપનો અંશ નથી. ભગવાન (આત્મા) ચેતન, અનાદિ-અનંત, નિત્યાનંદપ્રભુ, એનો અંશ રાગમાં નથી. - ચાહે તો વ્રત, તપ, ભક્તિ આદિનો રાગ હોય, ચાહે તો વિષય આદિનો રાગ હોય, કમાવા આદિનો રાગ હોય, એ રાગ પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોવાથી - (આહા) પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોવાથી રાગ હોં -એ રાગ પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોવાથી સદાય અચેતન છે.

(કહે છે) પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોવાથી (ને) સદાય અચેતન હોવાથી, એ કારણે સદાય અચેતન છે. રાગ- અહીંયા અત્યારે તો રાગથી -શુભરાગ છે એનાથી થાય છે ધર્મ, લ્યો ! અરે રે, જે રાગ પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોઈને સદા પુદ્ગલ-અચેતન છે. છે ? પુદ્ગલ જ છે. વિશેષ એટલું કહ્યું ! પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોઈને -સદાય અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે, જીવ નથી, એવું સ્વતઃ સિદ્ધ થઈ ગયું. આહાહા ! આવી વાત છે.

એવી રીતે દ્વેષ, દ્વેષ જે થાય છે-અણગમો, પર પ્રતિકુળ હો (ત્યારે), અનુકૂળમાં રાગ, પ્રતિકુળમાં દ્વેષ, એ દ્વેષ પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થવાથી સદા પુદ્ગલ જ છે. એ કારણે અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ છે. આવી વાત છે.

(હવે કહે છે) 'મોહ' - મિથ્યાત્વ અથવા પર તરફની સાવધાનીનો ભાવ, એ પણ પુદ્ગલપૂર્વક થતો હોવાથી-સદાય અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે. પુદ્ગલ છે (એમ નહીં પણ) પુદ્ગલ જ છે, એમ કહ્યું અહીંયા (કે) પુદ્ગલ જ છે. કથંચિત્ આત્મા ને કથંચિત્ પુદ્ગલ એમ નહીં, કેમ કે ભગવાન આત્મા તો અનાદિ-અનંત ચેતન દ્રવ્ય છે, એ તો અભેદ છે. એમાં જેટલા ભેદ દેખાય છે એ બધા અચેતન છે, જીવ નહીં.

એમ પ્રત્યય -આસ્રવ, મિથ્યાત્વ-અવ્રત-કષાય-જોગ, એ ચાર (આસ્રવ) ભાવ છે એ પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને, પુદ્ગલ છે, એ કારણે સદા પુદ્ગલ છે (આહા !) અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ છે એ પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને-સદા અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે. એમ ત્રણ બોલ સિદ્ધ કર્યાં. મિથ્યાત્વ, કષાય, અવ્રત ને જોગ એ આસ્રવ છે. એ આસ્રવ પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને સદાય અચેતન છે. પુદ્ગલ જ છે જીવ નહીં.

આ જીવ-અજીવ અધિકાર છે ને ! જીવ (નું સ્વરૂપ) તો કહેશે આગળ (ઓહોહો !)

અનાદિ-અનંત, નિત્યાનંદ, પ્રભુ સ્વસંવેદન -પોતાની નિર્મળદશા દ્વારા જાણવામાં આવે છે. વેદનમાં આવે છે. આવી વાત છે. શ્લોક છે પછી (નો તેમાં) કહેશે.

કર્મ, કર્મ તો જડ છે, એ તો પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને (પુદ્ગલ જ છે) નોકર્મ - મન, વાણી, દેહ એ પણ કર્મપૂર્વક (થતાં હોઈને) જડ છે, એ-પણ પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને જડ છે, 'વર્ગણા' એ તો જડ છે, 'સ્પર્ધક' - 'અધ્યાત્મ સ્થાન' -અધ્યવસાયના પ્રકાર રાગાદિમાં એકત્વબુદ્ધિના જે અધ્યવસાય, એનાં જે સ્થાન અસંખ્ય (પ્રકારના છે) એ બધા પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને સદા અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે. જીવ એને કહેવાય નહીં, એમ કહે છે. સાંભળ્યું છે? આંહી તો કહે છે એ જાત્રાના ભાવ, ભગવાનની ભક્તિના ભાવ, આસ્રવ-આસ્રવ, એ અધ્યવસાય-એકત્વબુદ્ધિ એ બધા (ભાવો) પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને સદા અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે. (આહા !) પુદ્ગલ 'જ' છે. છે? (શ્રોતા:- બધા શુભાશુભ ભાવ પુદ્ગલ છે.) એ પછી આવશે-હવે આવશે.

આંહી તો હજી અધ્યાત્મસ્થાન, અનુભાગસ્થાન, એ જડમાં, યોગસ્થાન- કંપન, કંપનના-યોગના પ્રકાર, 'બંધ સ્થાન' - 'ઉદયસ્થાન' લ્યો! ઠીક, જેટલા ઉદયસ્થાન છે રાગઆદિના અનેક પ્રકાર, એ બધા પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને, સદા અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે.

'માર્ગણાસ્થાન', ઠીક! ચૌદ માર્ગણાસ્થાન પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને પુદ્ગલ સદા અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે. 'સ્થિતિબંધસ્થાન' -કર્મમાં સ્થિતિ પડે ને! એ તો પુદ્ગલ છે જ, હવે 'સંકલેશસ્થાન' -અશુભજોગ, હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ વાસના, કામ, ક્રોધ આદિના ભાવ જે અશુભ છે-એ પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને -પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થવાથી, સદા અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ જ છે. બધું પુદ્ગલ, આવું હોં?! જેટલો વ્યવહાર-પંચમહાવ્રત અને દયા, દાન, વ્રત આદિના ભાવ એ બધા પુદ્ગલપૂર્વક થતાં હોઈને -સદા અચેતન હોવાથી, એટલે પુદ્ગલ (કર્મ) પૂર્વક થયા એમ કહ્યું, પછી બધા અચેતન, એટલે એમાં ચેતનનો ભાવ નહીં, એ કારણે પુદ્ગલ જ છે. શાંતિથી! શું ચીજ છે! એ સમજતા નથી ને ઝઘડા- ઝઘડા- ઝઘડા! એની બુદ્ધિ પર ઉપરને વ્યવહારનયથી (લાભ માને !)

વ્યવહારનયથી (શુભ છે) અસંકલેશ પરિણામ પણ નિશ્ચયથી સ્વભાવની દૈષ્ટિથી જોવાથી એ પુદ્ગલ (કર્મ) પૂર્વક થવાથી સદા અચેતનના કારણે થવાથી પુદ્ગલ જ છે જીવ નહીં. એ અશુભભાવ જીવ નહીં. આવી વાત છે. એની ચીજ જ ક્યાં છે? (એની હોય તો) એ ચીજો (એ ભાવો) વસ્તુ એમાં રહેવી જોઈએ કાયમ! એ તો પહેલાં આવી ગયું છે ને! દરેક અવસ્થામાં હોય ને કોઈ અવસ્થામાં ન હોય એ એની ચીજ (નહીં), આ (ભાવો) તો નિર્મળ અવસ્થા થતાં એ, એ (ભાવો) રહેતાં નથી, એ ચીજ એની નથી. સમજાણું કાંઈ.. ?

હવે આંહી તો આંહી લેવું 'વિશુદ્ધિસ્થાન' - એ રાગની મંદતાના, દયાના, દાનના, વ્રતના, ભક્તિના, પૂજાના, નામસ્મરણના, વાંચનનાં એવા જે શુભભાવ, વિશુદ્ધિસ્થાન - શુભના અસંખ્ય પ્રકાર, શુભરાગનાં અસંખ્ય પ્રકાર, એ પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોવાથી એકલા પુદ્ગલ નહીં, પુદ્ગલકર્મ લેવા છે ને અહીં, પુદ્ગલકર્મપૂર્વક એમ- પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોવાથી-સદાય અચેતન હોવાથી કેમ કે પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને -સદા અચેતન હોવાથી એ કારણે

પુદ્ગલ જ છે. કહો પંડિતજી ?

આ પંચમહાવ્રતના પરિણામ પુદ્ગલ એમ કહે છે, શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એ શબ્દજ્ઞાન એ પુદ્ગલ ! નવતત્ત્વની શ્રદ્ધા (એ) રાગ એ પુદ્ગલ ! છે ? છકાયની દયાને પંચમહાવ્રતનો ભાવ, (એ ભાવ) ચૈતન્યપૂર્વક-ચૈતન્યના સ્વભાવપૂર્વક થયા હોય છે ? (ના.) ભગવાન ચૈતન્યસ્વભાવ તો નિર્મળ શુદ્ધ આનંદ છે, એ ચૈતન્યપૂર્વક કોઈ વિકાર થાય છે ? (કદી નહીં) આહાહાહા !

એ કારણે શુભભાવ એ બધા પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને -થતાં હોવાથી - આમ સદા અચેતન હોવાથી, એ પુદ્ગલ જ છે. હવે આવી વાત લોકોને આકરી પડે ! (શ્રોતા:- તો કરવું શું હવે ?) આ કરવું -ત્રિકાળીદ્રવ્ય છે એની જ દૈષ્ટિ કરવી, આ કરવાનું છે. એમ કહે છે. ચૈતન્યદ્રવ્ય ભગવાન ઝળહળ જ્યોતિ ! હમણાં આવશે, પ્રકાશની મૂર્તિ પ્રભુ અંદર છે ત્રિકાળ આહા ! જેમાં પર્યાયના ભેદ નથી, (એવો અભેદ) ત્યાં દૈષ્ટિ દેવી છે, તો એણે આત્મા જાણ્યો ને માન્યો છે, એમ કહે છે- કહેવામાં આવે છે. આવી વાતું છે. આહાહાહા !

‘વિશુદ્ધિસ્થાન’ અને ‘સંયમલબ્ધિસ્થાન’ ઠીક ! રંગ, રાગ અને ભેદ, ભાઈએ ત્રણ નામ આપ્યા, ત્રણ જ આમાં છે- રંગ, રાગને ભેદ, ભગવાન આત્મા નિરાળો છે એનાથી પ્રભુ ! આત્મા અંદર નિરાળો છે. આહાહાહા !

(રંગ, રાગને ભેદ) વ્યવહારનયે પર્યાયમાં એના છે, પર્યાયનયે પર્યાયમાં એના છે પણ દ્રવ્યદૈષ્ટિએ -સ્વભાવની અપેક્ષાએ, એ સ્વભાવપૂર્વક નથી થયા, (આત્મ) સ્વભાવ કારણ ને શુભ, લબ્ધિસ્થાન આદિ થયા, એમ નથી. એમ (કહ્યું છે) સમજાણું કાંઈ.... ?

ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદપ્રભુ ! એ આનંદપૂર્વક, એ સંયમલબ્ધિસ્થાન નથી, કારણ આ (આત્મદ્રવ્ય) એમ નથી, એમ કહે છે. એ તો સંયમલબ્ધિસ્થાન કે ઠેક (સુધી) લઈ ગયા. (એ બધા ભાવો) પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોવાથી -અભેદમાં ભેદ છે નહીં, એ બતાવવું છે. ભેદ જે કાંઈ પર્યાયમાં દેખાય છે, એ વ્યવહારનયનો વિષય છે, પરમાર્થદૈષ્ટિથી એ (ભેદભાવો) પુદ્ગલના છે. એ પુદ્ગલ(કર્મ)પૂર્વક લબ્ધિસ્થાન પણ એમ, એટલે પૂર્વે જે ગુણસ્થાન કહ્યાં એમાં (આવી ગયા), આ બધા-સ્થાન-રાગ-આદિ બધાંય પુદ્ગલકર્મપૂર્વક થતાં હોઈને-સદાય અચેતન હોવાથી, પુદ્ગલ જ છે, જીવ નહીં, એમ સ્વતઃ (આપોઆપ) સિદ્ધ થઈ ગયું. આનાથી આ સિદ્ધ થયું કે રાગઆદિ ભાવ જીવ નથી. રાગ- દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના ભાવ એ જીવસ્વરૂપ નહીં, પર્યાયમાં છે પણ જીવસ્વરૂપ જે ત્રિકાળી છે તેના એ નથી. કેમ કે ભગવાન ચૈતન્યસ્વભાવ આત્મા ! એ ચૈતન્યસ્વભાવપૂર્વક ભેદ પડ્યો છે ? (ના) ચૈતન્યસ્વભાવપૂર્વક ભેદ પડે તો ભેદ સદાય (આત્મામાં) રહે ! આહાહાહા !

બધે ઠેકાણે લોકોને અત્યારે બસ, શુભભાવ કરતાં કરતાં- સંયમ, વ્રત, તપ, પડિમાં (પ્રતિજ્ઞા) લેતાં લેતાં - કરતાં કરતાં નિશ્ચય (આત્મદ્રવ્ય) શુદ્ધ થઈ જશે ! આંહી તો કહે છે (એ ભાવો) કરતાં કરતાં પુદ્ગલ થઈ જશે. - કર્મબંધન થઈ જશે, તો પુદ્ગલ થઈ જશે ! સાદડી-બાદડીમાં નથી, ન્યાં કાંઈ. સાદડીમાં સાદડી છે મુંબઈની ! આ તો બધેય, આ તો વસ્તુ ખરી. ઓહોહો !

અહીંયા તો આ પરમાત્મસ્વરૂપ ચૈતન્ય, અનાદિ-અનંત, નિત્યાનંદ ચૈતન્ય સ્વભાવ

અને તે સ્વસંવેદ-પોતાનાથી જાણવામાં આવે છે, એ રાગ આદિ-પુદ્ગલ (સ્વરૂપ) છે, એનાથી જાણવામાં આવતો નથી. બહુ સ્પષ્ટ, બહુ સ્પષ્ટ ! ઓહો ! સૂરજના ચમત્કાર જેવી વાત કરી છે. સ્પષ્ટ !! ભગવાન તું તો ચૈતન્યસ્વભાવી વસ્તુ છે ને પ્રભુ ! એ ચૈતન્ય સ્વભાવપૂર્વક શું થાય છે ? ચૈતન્ય સ્વભાવપૂર્વક તો નિર્મળદશા થાય છે. ભેદ દશા નહીં. આહાહા ! કહેશે અંદર.

ભાવાર્થ:- શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નયની દૈષ્ટિમાં- શું કહે છે ? શુદ્ધ દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ ત્રિકાળી, એના પ્રયોજનની નયથી, ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ત્રિકાળ તેના દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, તેના અર્થ એટલે પ્રયોજનની દૈષ્ટિએ ચૈતન્ય અભેદ છે. વસ્તુ અભેદ છે- રાગેય નહીં ને, દયા, દાનેય આદિ નહીં- લબ્ધિસ્થાન આદિ નહીં, શુદ્ધદ્રવ્ય-આર્થિક (એટલે) શુદ્ધ દ્રવ્યના પ્રયોજનની દૈષ્ટિએ જુઓ તો એ ચૈતન્ય તો અભેદ છે, ચૈતન્ય અભેદ અને આ ભેદને ! આ કઈ જાતનો ઉપદેશ ! આ જુઓ તો (ખરા) ઓલું તો આ એકેન્દ્રિયા, બેઈન્દ્રિયા, ત્રિઈન્દ્રિયા આવતું 'તું' નહીં. સપાણી ? ઈચ્છામિ પડિક્કમણું તસ્સ ઉત્તરિ કરણેણં, તાઉ કાઉ ઠાણેણ. આંહી તો પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ જિનેન્દ્રદેવ (તીર્થંકર પ્રભુએ) કહ્યું, એ સંતો, જગતને જાહેર કરે છે. 'આત્મખ્યાતિ' પ્રસિદ્ધ કરે છે.

પ્રભુ ! તું તો શું (કોણ) છે ? શુદ્ધ દ્રવ્યની દૈષ્ટિએ તો અભેદ છે ને ! અને ત્યાં દૈષ્ટિ દેવાલાયક છે ને ! આ કરવું આ ! આહા ! શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નયની દૈષ્ટિમાં- દૈષ્ટિમાં ! ચૈતન્ય અભેદ છે અને એના પરિણામ પણ સ્વાભાવિક શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન છે. દેખો ! ઓલો ભેદ છે ઈ એના પરિણામ (નહીં) એકદમ અભેદથી જ્ઞાન-દર્શન થયા છે. શુદ્ધ સ્વભાવના પરિણામ-જ્ઞાતાદ્રષ્ટાના પરિણામ-આનંદના પરિણામ એ એના થાય. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ.... ? આહા !

એ એના પરિણામ, કોના ? કે જે ચૈતન્ય અભેદ છે-વસ્તુઅભેદ છે એના પરિણામ, જ્ઞાન-દર્શન પરિણામ આદિ છે. એ દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના પરિણામ એ જીવના નહીં- ચૈતન્યસ્વભાવનું પરિણામન એ નહીં. આવી વાતું ! હવે નવરાશ ન મળે, એક તો આખો દિ' ધંધા ને પાપમાં પડયા ! એમાં ધર્મની વાત સાંભળવા જાય ત્યાં મળે પાપનું બધું- આ વ્રત કરોને, અપવાસ કરોને, ભક્તિ કરોને, જાત્રા કરોને - એ તો બધો રાગ છે. અને રાગને (તો) પુદ્ગલના પરિણામ અહીં તો કહેવામાં આવ્યા છે. અને એમાં આ ધર્મ માને છે !! પુદ્ગલ જ છે ઈ. આહાહાહા !

ભગવાન આત્મા તો ચૈતન્યસ્વભાવ-જાગ્રતસ્વભાવ-જાગતી જ્યોત સ્વરૂપ પ્રભુ અભેદ ! એ શુદ્ધદ્રવ્યની દૈષ્ટિએ તો અભેદ છે. અને એના પરિણામ પણ જાણન-દેખન-આનંદ આદિ પરિણામ છે. ઓલા સંયમલબ્ધિસ્થાન તો ભેદ હતા. આ તો અભેદને અવલંબે જે જ્ઞાન-દર્શન થાય, એ એનાં પરિણામ છે એમ એના પરિણામ પણ સ્વભાવિક શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન છે. દેખો ! પર નિમિત્તથી થવાવાળા ચૈતન્યનો વિકાર આત્માની પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષ, દયા-દાન-કામ-ક્રોધ વિકલ્પ જે દેખાય છે રાગ, એ ચૈતન્યનો વિકાર છે. ચૈતન્યસ્વભાવનો ભાવ નથી. ચૈતન્યસ્વભાવ એનાં ભાવ (એ વિકાર) નથી. વિકાર છે એમ કહે છે. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યસ્વભાવનું પૂર, નૂરનું તેજ, એના પરિણામ એના તો રાગ વિનાના પરિણામ જ્ઞાન-દર્શન પરિણામ હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા !

પર નિમિત્તથી ચૈતન્યનો વિકાર, શું કહે છે ? ચૈતન્ય સ્વભાવથી જે પરિણામ થાય છે એ

તો જ્ઞાન-દર્શન ને આનંદ. હવે એની પર્યાયમાં જે પરનિમિત્તથી વિકાર થાય છે. કારણ વિકાર કરવાનો કોઈ ગુણ નથી (આત્મામાં) કોઈ સ્વભાવ નથી. ત્યારે એ વિકૃતપર્યાય આત્મામાં જે થાય છે એ પર નિમિત્તથી થાય છે. નિમિત્તનો અર્થ ? થાય છે પોતાની પર્યાયમાં પણ નિમિત્તના લક્ષથી-ભેદથી થાય છે. એ કારણે યદ્યપિ ચૈતન્ય જેવા દેખાય છે એ શુભને અશુભભાવ, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ- પૂજાના ભાવ, હિંસા-જૂઠું-ચોરી, વિષય ભોગવાસના -કામનો ભાવ, એ પર્યાયમાં ચૈતન્યનો વિકાર છે. એ ચૈતન્યનાસ્વભાવના પરિણામ નહીં- ચૈતન્યસ્વભાવ નહીં, અને ચૈતન્યસ્વભાવના એ પરિણામ નથી, તો એ વિકૃત જે અવસ્થા થાય છે એ કર્મના નિમિત્તથી વિકૃત અવસ્થા જે છે એ ચૈતન્ય જેવા દેખાય છે- જાણે ચૈતન્ય છે (એવા) ચૈતન્યની પર્યાયમાં (ચૈતન્ય જેવા) એમ દેખાય છે. તો પણ ચૈતન્યની સર્વ અવસ્થામાં વ્યાપક ન હોવાથી-ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ એની પ્રત્યેક અનાદિ-અનંત અવસ્થામાં નહીં રહેવાવાળા એ (વિકૃત) વિકાર તો અનાદિ-અનંત જે સ્વભાવ છે એની પર્યાયમાં અનાદિ-અનંત એ રહેવાવાળા નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આવો ઉપદેશ હવે ! આહા !

કહે છે તથા ચૈતન્યની દરેક અવસ્થામાં વ્યાપક એટલે રહેવાવાળા નથી. તેથી ચૈતન્યશૂન્ય છે. એ પુણ્ય ને પાપ- શુભ ને અશુભભાવ, ગુણસ્થાન આદિ બધું ચૈતન્યથી શૂન્ય છે. ચૈતન્યનો એમાં અભાવ, અભાવ છે. એ કારણે કર્મપૂર્વક થતાં હોઈને એને પુદ્ગલમાં નાખી દીધા છે. આહાહા ! આવો વીતરાગ ધર્મ !

પહેલાં સમ્યગ્દર્શન ને એનો વિષય (-ધ્યેય) શું છે, એ સમજવાની જરૂર છે. બાકી તો (બીજી વાત) બધી ઠીક છે ! સમ્યગ્દર્શન ! પ્રથમ ધર્મની શરૂઆત.. તો એનો વિષય (ધ્યેય) ચૈતન્યસ્વભાવી અભેદ વસ્તુ (અભેદાત્મા) એનો તે વિષય છે. એને શુદ્ધવ્યાર્થિક નયનો વિષય કહો કે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય કહો કે પૂર્ણસ્વરૂપ ભગવાન (અભેદાત્મા) એનાં જે પરિણામ જે સમ્યગ્દર્શન આદિ છે એ એનાં પરિણામ હોવાથી એ જીવ છે. રાગ આદિને ભેદ આદિ એ સ્વભાવપૂર્વક ન હોવાથી, નિમિત્તપૂર્વક થતાં હોવાથી, પુદ્ગલકર્મના નિમિત્તપૂર્વક થવાથી -સદાય અચેતન હોવાથી પુદ્ગલ છે. આહાહા ! આવી વાત છે લ્યો !

આંહી તો.... દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિને પૂજાના ભાવ કર્યાં (માન્યું કે) ધર્મ થઈ ગયો ! મૂંઢ છે-મિથ્યાદૈષ્ટિ છે એ તો, જૈનધર્મની એને ખબર નથી. છે ? (શ્રોતા:- ખબરેય નહીં ને ગંધેય નહીં) બંધ છે, પાકું બંધ છે, ખબર નહીં, ખબર નથી. (આહા !) એને ખબર નથી એથી કાંઈ સત્ય થઈ જાય ? જુઓ ને ! જયચંદ પંડિતે કેટલો ખુલાસો કર્યો છે, કે પરનિમિત્તથી થવાવાળો ચૈતન્યનો વિકાર, કેમ કે ચૈતન્યસ્વભાવથી થવાવાળો એ વિકાર નહીં- જે કાંઈ ગુણસ્થાન, પુણ્ય-પાપના ભાવ, એ ચૈતન્ય સ્વભાવપૂર્વક થવાવાળા નથી. એથી એ ચૈતન્ય સ્વભાવપૂર્વક (જે ભાવ) હોય એ તો નિર્મળ આનંદ ને જ્ઞાન-દર્શનના પરિણામ થાય છે. આ (વિકાર) ચૈતન્ય સ્વભાવપૂર્વક ન હોવાથી, પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક થતાં હોવાથી, એને અચેતન કહેવામાં આવ્યા છે. હવે અચેતન રાગ જે (વિકાર) અને દયા-દાન-પડિમાના-વ્રતના પરિણામ એનાથી આત્માનો ધર્મ હોય છે ? ત્રણકાળમાં નહીં. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

પુદ્ગલથી જીવને લાભ થાય છે ? એવું થયું, (તો તો) જડથી ચૈતન્યની જાગૃતિમાં લાભ

થયો. એવા ભાવ થયા, એવું છે નહીં, ઘણો ફેર ! જડ છે (એ ભાવ) એ તો પુણ્યને પાપના ભાવ, દયા-દાનને-વ્રત ભક્તિના ભાવ ચૈતન્યસ્વભાવથી શૂન્ય હોવાથી અને પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક -એ કારણથી વિકૃત અવસ્થા એની છે, પણ એના કારણે થવાથી જ ચૈતન્યસ્વભાવથી રાગ શૂન્ય છે. શૂન્યને કારણે એ જડ છે. ચૈતન્યસ્વભાવથી, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના ભાવ, એ રાગ, ચૈતન્યસ્વભાવથી શૂન્ય હોવાથી જડ છે. અરે, અરે, આવી વાત ! શાંતિભાઈ ? આ શ્વાસ નીકળી જાય, એવું છે બધું ! આ ઝવેરાતના ધંધાને, બાયડી- છોકરાને સાચવવાના ભાવ, એકલા પાપ, એ ચૈતન્યસ્વભાવથી ઉત્પન્ન નથી થયા. એ પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક થવાથી, અચેતન હોવાથી જડ- પુદ્ગલ ને જડ છે. આહાહાહા !

અને આગમમાં પણ એને અચેતન કહ્યા છે. જોયું ? શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નયની દૈષ્ટિમાં એને વિકૃત (કહ્યા છે), આવે છે. તો ચૈતન્યની પર્યાયમાં વિકાર એમ કહે છે. (પર્યાયમાં) હોવા છતાં આગમમાં એ વિકારને અચેતન કહ્યા છે. બે વાત (થઈ), ભેદજ્ઞાનીઓ પણ એનો ચૈતન્યથી ભિન્ન અનુભવ કરે છે. ત્રીજી વાત. પહેલાં તો ન્યાયથી વાત સિદ્ધ કરી, (કહ્યું) કે ભગવાન આત્મા જે છે એ તો ચૈતન્ય-નિર્મળાનંદ-અભેદ, એમાં જે પર્યાયમાં વિકાર થાય છે, એ ચૈતન્ય સ્વભાવપૂર્વક (થતા) નથી. ચૈતન્ય (આત્મામાં) શું વિકાર છે કે એનાં પૂર્વક થાય ? માટે એ પુણ્યને પાપ, દયા-દાન-રાગ- આદિના ભાવ, એ બધા કર્મપૂર્વક થવાથી, ચૈતન્યનો અભાવ (એમાં) હોવાથી, પુદ્ગલને જડ કહેવામાં આવ્યા છે. આહાહાહા !

અને આગમમાં પણ એમ કહ્યું છે- યુક્તિથી પહેલું સિદ્ધ કર્યું. હવે આગમમાં પણ એમ કહ્યું છે. બે વાત (થઈ) અને ભેદજ્ઞાનીઓ પણ ભેદનો આશ્રય ન લઈને અભેદનો આશ્રય લઈને અનુભવે છે તેમાં ભેદ અને રાગ આવતા નથી. છે ? આગમ, યુક્તિ અને ભેદજ્ઞાન - ત્રણેયથી સિદ્ધ છે (એમ) કહે છે. આવી વાતું હવે, લોકોને એકાંત લાગે ! (પરંતુ) આ કોણ કહે છે, આ તો ભગવાન કહે છે, આગમ કહે છે ભગવાન કહે છે અને ભેદજ્ઞાન કરવાલાયકને પણ એ દેખાય છે. કેમ કે (ભેદ) એમાં (અનુભવમાં) આવતો નથી. રાગથી ભેદથી ભિન્ન, અભેદનો અનુભવ કરવાથી, એમાં (અનુભવમાં) ભેદ ને રાગ આવતા નથી, માટે એ જડને અચેતન છે. અરે ! આહાહા !

અમારે ગુરુ હતા સંપ્રદાયના (સ્થાનકવાસીના) ઈ તો બસ આટલું જ કહે, સભા, હજારો માણસો- અહિંસા-પરજીવની દયા પાળવી, પરને ન મારવા, એ જ જિનસિદ્ધાંતનો સાર છે, અને જેણે એવું જાણ્યું એણે બધું જાણ્યું ! એમ કહેતા હતા, બહુ પ્રસિદ્ધ હતા ક્રિયાકાંડમાં ને કાઠિયાવાડમાં તો હીરો કહેવાતા, પણ વસ્તુ નહીં. અરેરે ! સાંભળ્યું નહોતું-આ વસ્તુ નહોતી. ભગવાન એકવાર સાંભળ તો ખરો પ્રભુ ! તારો સ્વભાવ શું છે પ્રભુ ! એકવાર (સાંભળ પ્રભુ) ત્રિકાળી-કાયમી સ્વભાવ શું છે ?

એ તો ચૈતન્યસ્વભાવી કાયમ છે, તો ચૈતન્યસ્વભાવી કાયમ છે એ સ્વભાવપૂર્વક વિકાર થાય છે ? (ના.) સ્વભાવપૂર્વક તો સ્વભાવની પર્યાય થાય છે નિર્મળ. ન્યાયથી કાંઈ સમજવું પડશે ને ! જિંદગી ચાલી જાય છે. એક પછી એક જુઓને માણસ ચાલ્યા જાય છે. આ મરી ગયા ને આ મરી ગયાને ! અને મર્યા એ કોણ ? આ ભવમાંથી બીજા ભવમાં ગયા. આવો મનુષ્યભવ

એમાં તીર્થકર-ત્રણલોકના નાથ, જિનેશ્વરદેવ એ આત્માને કેવો કહે છે એ.... સમજણમાં ન આવે ! આહા ! એ જિંદગી નિષ્ફળ, પશુને મનુષ્યપણું મળ્યું નથીને આને મળ્યું પણ કર્યું નહીં, (મનુષ્યપણું) નિષ્ફળ છે.

આહા ! ત્રણ વાત લીધી, ચૈતન્યસ્વભાવ અસલી-કાયમી જ્ઞાન-આનંદ-શાંત-વીતરાગસ્વભાવ, એ સ્વભાવપૂર્વક વિકાર થતો નથી, કેમ કે સ્વભાવ તો શુદ્ધ નિર્મળ છે. તો એ સ્વભાવપૂર્વક વિકાર થતો નથી, તો વિકાર તો છે ખરો પર્યાયમાં, પર્યાયમાં વિકાર છે તો ખરો, તો એ શું છે ? વ્રત-દયા-દાન-કામ-ક્રોધના ભાવ તો છે.

(અહીંયા તો કહે છે) એ પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક (થયેલા છે), પુદ્ગલથી નહીં-પુદ્ગલ કર્મ પૂર્વક થવાથી આ શુભ-અશુભ ભાવ અને ભેદભાવ, એ બધા પુદ્ગલ-કર્મપૂર્વક થવાથી, એમાં ચૈતન્યનો તો અભાવ છે, એ કારણે એને પુદ્ગલ કહ્યા, અને ચૈતન્યની પર્યાયમાંથી નીકળી જાય છે- જો એનો (ચૈતન્યનો) ભાવ એ હોય તો કાયમ રહે, ચીજમાં તો એ છે નહીં. એનો (આત્માનો ભાવ) હોય તો, તો સદાય રહે. પર્યાયમાં ત્રિકાળ દ્રવ્યસ્વભાવની દૈષ્ટિથી, પર્યાયમાં જે વિકૃત (વિકાર) અવસ્થા (છે), એ સ્વભાવપૂર્વક નહીં થવાથી-કર્મપૂર્વક થવાથી, સદા અચેતન કહેવામાં આવ્યા, એ કારણે એ જડ છે. - લોજિકથી-ન્યાયથી, આગમથી ને અનુભવથી-ત્રણેયથી વાત કરે છે. આહાહા !

ભેદજ્ઞાની જીવ ધર્મી, એ આત્માનો અનુભવ કરે છે તો એમાં રાગ અને ભેદ નથી આવતા, એ કારણે રાગ અને ભેદ, આત્માના નથી. આત્માના હોય તો આત્માના અનુભવમાં એ-પણ આવવા જોઈએ. આવી વાત છે. અજાણ્યા માણસને તો એવું લાગે, આ તે શું ? આવો ધર્મ ? આ બધું-વ્રતને-તપને-અપવાસ કરવાને ભક્તિ કરવી-જાત્રા કરવી-ભગવાનના દર્શન કરવા-ભગવાનની મૂર્તિ સ્થાપવી-રથયાત્રા કાઢવી, (એ ધર્મ નહીં !) અરે, સાંભળને ભાઈ ? એ ક્રિયા તો પરની છે અને તારો ભાવ જો હોય તો એ રાગ છે, અને એ રાગ, ઈ સ્વભાવપૂર્વકનો, સ્વભાવનું એ કાર્ય નથી. આહાહા ! એ તો પુદ્ગલ (કર્મ) પૂર્વકના થતાં હોવાથી પુદ્ગલનું કાર્ય છે. ગજબ વાત કરી છે ! અરે, આવું નહીં મળે સાંભળવા ક્યાં જાવું એને !? અરે, (આ) ભવને બદલીને જાશે ક્યાંક ! આહાહાહા !

જેણે આત્મા-અભેદ, પુદ્ગલ કર્મપૂર્વકના વિકારથી રહિત, (નિર્વિકાર) એવા સ્વભાવની દૈષ્ટિ ને જ્ઞાન કર્યું નથી, એ મરીને રખડી જશે, નિગોદ ને નર્ક આદિમાં જશે. એક એક ગાથા ! કેટલા લોજિક-ન્યાય, આગમ અને અનુભવી (ના અનુભવપૂર્વક !) -અનુભવીને સોપ્યું 'તું. હે ? એ આવ્યું છે ને ! ઓલામાં ૪૯ માં નહીં ! ભેદજ્ઞાનીને સર્વ સોપ્યું છે. છે ને ! એટલે શું ? કે જે આત્મા અખંડાનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ ! એનો જે અનુભવ કરે છે (એવા તે) ભેદજ્ઞાનીઓને એ રાગને ભેદ (અનુભવમાં) આવતા નથી. તો તેને સર્વસ્વ સોપી દીધું કે તારી ચીજમાં (આત્માનુભવમાં) એ નથી. અનુભવમાં આવે છે તો ત્યાં આનંદને જ્ઞાનને શાંતિ આવે છે. ત્યાં રાગને એ (ભેદ) અનુભવમાં નથી આવતા, માટે તે ભેદ છે (રાગ છે), ભેદજ્ઞાનીઓને બધું સોપી દીધું ! આહાહા !

આ તો હા-હો, હા-હો આમ થાય ને મોટી જાત્રાયું ને માણસ (ભેગાં થાય) લાખ !

લાખ ! આંહી શેત્રુંજયમાં કેટલા 'ય ભેગાં થયા હશે ને ! ન્યાં ક્યાં ધર્મ હતો ! એ તો બધો શુભરાગ છે. એ રાગ છે એ આત્માના સ્વભાવનો નથી, એ તો પુદ્ગલના કારણનું કાર્ય છે. આકરું પડે ! પ્રભુ !

પ્રશ્ન:- જો તેઓ ચેતન નથી- પુણ્ય-પાપ, દયા-દાન-વ્રત-કામ-ક્રોધના ભાવ એ ચેતન્ય આપ નથી કહેતા હે પ્રભુ ! તો તેઓ કોણ છે ? તેઓ પુદ્ગલ છે ? કે અન્ય કાંઈ છે ?

ઉત્તર:- પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક થતા હોવાથી તેઓ નિશ્ચયથી પુદ્ગલ જ છે કેમ કે કારણ જેવું જ કાર્ય થાય છે- વ્યવહારથી પર્યાયમાં છે તો (તેના) કહેવામાં આવે છે પણ પર્યાયમાં રહે છે એ કાયમ રહેતા નથી. દ્રવ્યમાં, દ્રવ્ય-ગુણમાં તો નથી, પણ પર્યાયમાં પણ કાયમ રહેતા નથી. પુદ્ગલ (કર્મ) પૂર્વક થાય છે એટલા માટે નિશ્ચયથી પુદ્ગલ જ છે. કેમકે કારણ જેવું જ કાર્ય થાય છે. આ પુદ્ગલ કારણ છે ને રાગાદિ કાર્ય છે તો એના કારણનું આ કાર્ય પાછા એવું કોઈ લગાવી ઘૈ કે જુઓને ! કર્મને લઈને રાગ થાય છે, એમ આંહી (કહેવાનું) નથી. અહીંયા તો જીવદ્રવ્યમાં પર્યાયમાં વિકાર થાય છે તો એના પોતાના કારણે પણ ત્રિકાળી સ્વભાવની દૈષ્ટિમાં એ નથી, એ કારણે પુદ્ગલ (કર્મ) પૂર્વક થવાથી વિકાર, પુદ્ગલમાં નાખી દીધો (છે.) પણ (તેથી કરીને) કોઈ એમ જ માની લ્યે કે કર્મ છે ને એને કારણે રાગ થાય છે કર્મના કારણે રાગ થાય છે, એવું છે નહીં, અમારે તો અંદર પુણ્ય-પાપના ભાવ જે થાય છે એ કર્મના કારણે (થાય છે) એમ નહીં. (થાય) છે તો તારા અપરાધથી થાય છે, પણ અપરાધ કોઈ સ્વભાવનું કાર્ય નથી. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન નિરપરાધી, ભગવાનસ્વરૂપ પ્રભુ અનાકુળ આનંદ ને અનાકુળ જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ, એનો એ અપરાધ એનું કાર્ય નહીં, નિરપરાધી ભગવાન, અપરાધ એનું કાર્ય નથી. એ કારણે, દૈષ્ટિના વિષયમાં-અભેદમાં એ છે નહીં. કેમ કે દૈષ્ટિનો વિષય તો અભેદ-ચેતન્યસ્વભાવ છે. સમ્યગ્દર્શનનો વિષય-ધ્યેય તો ત્રિકાળ અભેદ છે.

તો અભેદની દૈષ્ટિમાં એ સ્વભાવ છે, એનો ભેદ થાય છે પર્યાયમાં પણ એ અભેદને કારણ-સ્વભાવ અભેદને કારણ, રાગને ભેદ થાય છે એવું નથી. એની પર્યાયમાં થતાં હોવા છતાં પણ... છે ? ગજબ છે ને ! એ પુદ્ગલ જ છે-નિશ્ચયથી પુદ્ગલ જ છે. જોયું ? કેમ કે કારણ જેવું જ કાર્ય છે. જવમાંથી જવ થાય છે. જવ કારણ ને બાજરો કાર્ય એમ થાય છે ? જવ (વાવ્યા) તે કારણને બાજરો ઉગી ગયો બહાર, બાજરો કહે છે ને ? શું કહે છે ? (બાજરા.) જવપૂર્વક જવ-જવ કારણ ને એનું કાર્ય પણ જવ, એવી રીતે પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક થાય છે વિકાર, તો પુદ્ગલકર્મના કારણપૂર્વક (વિકાર) થતો હોઈને (એભાવ) પુદ્ગલ જ છે. પણ આ કારણે હો ? આમ એવું કોઈ માની લ્યે કે વિકાર તો પોતાથી નથી થતો, પરથી થાય છે, એ વાત અહીંયા નથી. વિકારની ઉત્પત્તિ તો પોતાની પર્યાયમાં, એ ક્ષણ જન્મક્ષણ છે વિકારની ઉત્પત્તિનો કાળ છે તો પોતાનામાં અપરાધથી ઉત્પન્ન થાય છે. પણ અહીંયા તો સ્વભાવની દૈષ્ટિથી નહીં અથવા સ્વભાવનું કાર્ય નથી, (વિકાર કરે) એવો સ્વભાવ નથી સ્વભાવનું કાર્ય (એ) નથી.

એ કારણે પુદ્ગલ કારણ છે, અને વિકાર કાર્ય છે એમ કહીને ભેદ (જ્ઞાન) કરાવ્યું (છે). સમજાણું કાંઈ.... ? અરે.. રે, આ ક્યાં (આવી વાત !) લ્યો, શું કહેવાય તમારે મોટું, મોટું પર્વત !

(શ્રોતા:- હિમાલય,) હિમાલય નહીં, આ જાત્રાનું શિખરજી.. ‘એકવાર વંદે જો કોઈ’. સમ્મેદશિખર ! પણ એ શું છે ? એને વાંદવાનો ભાવ, એ તો શુભભાવ (છે) એ કોઈ ધર્મ નહીં, કેમ કે પરલક્ષી ભાવ છે. આહાહાહા !

એ શુભભાવ, કોઈ ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી સ્વભાવ, ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન એ ધ્રુવસ્વભાવપૂર્વક, એ વિકાર (શુભરાગ) અત્યારે આવ્યો છે ? (ના) બસ, ત્યારે એ રાગ, ધ્રુવસ્વભાવપૂર્વક નથી થયો, તો પર્યાયમાં વિકાર કર્મપૂર્વક થયા છે. એ અપેક્ષાએ એનો કહેવાય છે, છે તો એનો અપરાધ, એના સ્વતંત્ર ઉપાદાનથી થાય છે પણ નાખવો (ખતવવો) ક્યા અર્થમાં એ વાત છે. કર્મ કરાવે છે માટે વિકાર છે-થાય છે એ તો પ્રશ્ન જ છે નહીં, પણ અહીં વિકાર છે એ ત્રિકાળી જ્ઞાનાનંદ-સહજાનંદ પ્રભુ એનું કાર્ય એ નથી, એનું કાર્ય તો આનંદને શાંતિને જ્ઞાન-દર્શનનું કાર્ય આવવું જોઈએ, એ કારણે ત્રિકાળ જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવનું એ (વિકાર) કાર્ય નથી, તો પર્યાયમાં તારા અપરાધથી થાય છે છતાં ઈ (પુદ્ગલ) કર્મપૂર્વક થયા તો કર્મમાં નાખી દીધા. સમજાણું કાંઈ ? આહાહાહા ! અરેરે ! ક્યાં માણસને પહોચવું ! અહીં તો હજી જીવ કોને (કહેવો ને) કેવો છે, એ વાત છે.

અંત:તત્ત્વ ભગવાન આત્મા, જે પરમાત્મસ્વરૂપ છે, એ અંત:તત્ત્વ જે પરમાત્મસ્વરૂપ ભગવાન અત્યારે છે, (વર્તમાન) હોં ? (એવો) આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપનું કાર્ય, રાગ છે ? છે તો એની પર્યાયમાં, પોતાના અપરાધથી, પણ એ કાર્ય કાંઈ પરમાત્મ સ્વભાવનું કાર્ય નહીં, એ કારણે પર્યાયમાં અદ્વરથી ઉત્પન્ન થયો (વિકાર) અદ્વરથી ગુણદ્રવ્યના આશ્રય વિના અદ્વરથી ઉત્પન્ન થયો તો પુદ્ગલનું કાર્ય (છે એમ) ગણવામાં આવ્યું ! ઉપર-ઉપર (રાગ-પર્યાય ઉપર ઉપર છે) જો કે નિર્મળ ભગવાન આત્મા-શુદ્ધચૈતન્યધન, એના પરિણામ નિર્મળ, એ-પણ ઉપર ઉપર રહે છે. કાંઈ અંદર (અંત:તત્ત્વમાં) પ્રવેશ નથી કરતા, સમજાણું કાંઈ ? પણ આ પરિણામ જે છે એ ઉપર ઉપર કર્મના કારણે -નિમિત્તસંબંધે નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલા છે. સ્વભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા નથી. આવી વાત સાંભળવા મળે નહીં, ક્યાં જાય ? દેહ હાલ્યા જાય છે એક પછી એક, આ સંસ્કાર અંદર ન પડયા તો, જાશે ક્યાં ભાઈ ? આહાહાહા !

આહા ! બહુ સરસ ! જીવ-અજીવ અધિકાર પૂરો થાય છે ને અહીં, જીવ-અજીવ અધિકાર પૂરો થાય છે અહીં. ૬૮ (ગાથા) છેલ્લી ગાથા છે ને ! છેલ્લી સમજ્યાને ? આખિર, આ રીતે એમ સિદ્ધ કર્યું કે પુદ્ગલકર્મના ઉદયના નિમિત્તથી થતા -ત્યાં ઓલા આ પ્રશ્ન ઉઠાવે કે જુઓ ! નિમિત્તથી થયું કે નહીં ? કઈ અપેક્ષાએ વાત છે ?

એ નિમિત્ત પુદ્ગલ છે, એના આશ્રયથી, એનાથી (વિકાર) ઉત્પન્ન થયો, થયો છે તો પોતાની પર્યાયમાં, પોતાના કારણે પણ નિમિત્તના આશ્રયથી થયો તો સ્વભાવનું કાર્ય નથી, નિમિત્તનું કાર્ય છે (તેથી) એમ કહેવામાં આવ્યું. વાંધા આંહી વાંધા આંહી વાંધા ! ઝઘડા, ઝઘડા ઉઠાવે છે.

પુદ્ગલકર્મના ઉદયના નિમિત્તથી થવાવાળો ચૈતન્યનો વિકાર, લ્યો ! એ અહીં સ્વભાવનો આશ્રય નથી- છે નહીં, તો આ પુદ્ગલનો આશ્રય કહેવામાં આવ્યો ! આવી વાતું હવે. આ પ્રકારે સિદ્ધ કર્યું છે કે પુદ્ગલ કર્મના ઉદયના નિમિત્તથી, અહીં તો એ વિકાર છે તો ચૈતન્યની પર્યાયમાં

પણ એ કાર્ય સ્વભાવનું નથી. એ અપેક્ષાએ, નિમિત્તના લક્ષથી-આશ્રયથી (વિકાર) છે તો એ નિમિત્તનો છે, ચૈતન્યનો વિકાર પણ જીવ નથી એમ. જડ તો જડ છે જ, કર્મ જડ છે-શરીર જડ છે, એ તો ઠીક ! પણ આ તો પુદ્ગલકર્મ (ના નિમિત્તે) વિકાર થયો, એ (વિકાર) પુદ્ગલ છે, આ કારણે, વિકૃત અવસ્થા નિમિત્તને આધિન થવાથી પર્યાયમાં ત્રિકાળનો -સ્વભાવનો આશ્રય નથી ને એ કારણે પરના આશ્રયથી થયો, તો પરથી થઈ (અવસ્થા વિકારની) તો પરનો કહેવામાં આવ્યો. આહાહા ! ભારે વાંધા !

કહે છે કે પુદ્ગલકર્મ તો જડ છે, પણ એના નિમિત્તથી થવાવાળો ચૈતન્યનો વિકાર પણ જીવ નહીં, એમ. કર્મ જે પુદ્ગલ છે, ઈતો પુદ્ગલ છે જ, પણ એના નિમિત્તથી અહીં પર્યાયમાં, દ્રવ્યગુણમાં તો છે નહીં, પર્યાયમાં વિકૃત અદ્વરથી ઉત્પન્ન થયા, તો એ પુદ્ગલ જ છે. આ અપેક્ષાથી સમજવું જોઈએ. એમાં આવી અપેક્ષા લગાવી ઘે કે દેખો ! ઉપાદાનથી-ઉપાદાન થાય છે, નિમિત્તથી નહીં ને અહીં કહ્યું નિમિત્તથી થાય છે. કઈ અપેક્ષા પ્રભુ ! ઉપાદાનથી જ થાય છે-જીવમાં વિકાર અવસ્થા ઉપાદાનથી (થાય છે.) પર્યાયના ઉપાદાનથી હો ! દ્રવ્ય ગુણનું ઉપાદાન નહીં. પર્યાયના ઉપાદાનમાં પોતાનાથી વિકૃતભાવ (થાય છે), કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, (અપાદાન, અધિકરણ) એ ષટ્કારકથી પર્યાયમાં વિકાર થાય છે. પણ એ વિકાર સ્વભાવનું કાર્ય નથી અને કાયમ રહેવાવાળી ચીજ નહીં માટે પુદ્ગલ કર્મપૂર્વક હોવાથી, એનું કાર્ય માટે પુદ્ગલ કહેવામાં આવ્યો. હવે આટલી બધી વાતું. આહાહાહા !

માણસ મધ્યસ્થથી સાંભળે નહીં, વિચારે નહી, વાંચે નહીં, અને પોતાની દૈષ્ટિ રાખીને વાંચે છે. શાસ્ત્રને શું કહેવું છે એવી દૈષ્ટિ પોતાનામાં ન કરે, પોતાની દૈષ્ટિએ શાસ્ત્રનો વિચાર કરે-શાસ્ત્રનો ઉકેલ પોતાની દૈષ્ટિથી (પોતાના અભિપ્રાયથી) કરે, પણ શાસ્ત્રની શું દૈષ્ટિ છે એ દૈષ્ટિથી પોતાની દૈષ્ટિ નથી કરતા, પંડિતજી ? આહાહાહા !

એ પ્રશ્ન ઉઠયો 'તો ને તે દિ' તેરની સાલ, બાવીસ વર્ષ થયા, વર્ષાજી હારે વિકાર છે એ પોતાની પર્યાયમાં એ પોતાના ષટ્કારકથી ઉત્પન્ન થાય છે. પર કારકથી નિરપેક્ષ છે. જુઓ ! બાંસઠ ગાથા (પંચાસ્તિકાયની) બધા બેઠેલાને હિંમતભાઈ અને રામજીભાઈને બધા, ફુલચંદજી-કૈલાસચંદજી બધા હતા. તમે હતા ? નહીં. આ દેખો આ બાંસઠ ગાથામાં તો એમ કહે છે કે આત્મામાં-દ્રવ્ય-ગુણમાં તો વિકાર નથી, પણ પર્યાયમાં જે વિકાર છે, એ વિકારી પર્યાય ષટ્કારકથી, પોતાનાથી ઉત્પન્ન થઈ છે, દ્રવ્ય-ગુણથી નહીં, પરકારક-નિમિત્તકારકથી નહીં. આહાહાહા !

અરે ! વિકૃત પર્યાય, દ્રવ્ય-ગુણના કારણે નહીં, કેમ કે દ્રવ્ય-ગુણમાં ક્યાં વિકાર છે ? અને પરથી શું ? પરને તો અડતોય નથી. પરથી-પરલક્ષ, કર્મ જે નિમિત્ત છે એનો તો અહીં વિકારમાં અભાવ છે અને વિકાર છે એનો કર્મની પર્યાયમાં અભાવ છે. જ્યારે એની પર્યાય જ્ઞેય, એ જ્ઞેય અધિકાર છે ને આ તો અહીં, પંચાસ્તિકાય, પંચાસ્તિકાયમાં જીવાસ્તિકાય સિદ્ધ કરવું છે.

તો એ જીવાસ્તિકાયમાં જે પુણ્ય-પાપ (આદિ) વિકાર છે, એ જીવાસ્તિકાયનો છે. પર્યાયનો વિકાર પર્યાયમાં પોતાનાથી છે. શું થાય ? શુભઆચરણથી જીવને ધર્મ થાય, આ વાત એણે એવી ડબલ કરી નાખી 'તી ! મોટા માંધાતાને પણ ત્યાંથી ખસવું કઠણ પડે છે. આહાહા !

(તેઓ બોલે) ત્યારે ત્યાં શુભભાવ ધર્મ તમે ન કહો તો શું ખાવું-પીવું છે તમારે ? એમ કહે છે.

અરે ! ભગવાન ઈ ક્યાં વાત છે, અહીંયા. એમ કે અપવાસ કરવો ને વ્રત કરવા એ તો તમે અહીં કહ્યું કે ધર્મ નથી, ત્યારે તમારે હવે ખાન-પાન એ ધર્મ છે ? અરે પ્રભુ શું કરે તું આ ? ખાન-પાન ને ધર્મ કોણ કહે છે-કહી શકે છે ? એમાં આવે છે રાગ, રાગ એ અશુભ છે (અને) આ જે વ્રત, તપના ભાવ છે એ શુભરાગ છે. બંને પર્યાયમાં પોતાથી થવા છતાં પણ, ચૈતન્યે વિકાર કર્યો છે ? ચૈતન્યની પર્યાયમાં વિકાર છે. એવું હોવા છતાં પણ, પોતાથી થયો (વિકાર) છતાં પણ સ્વભાવની દૈષ્ટિથી દેખો તો પર્યાયમાં વિકાર છે પોતાથી, પણ સ્વભાવની દૈષ્ટિથી જુઓ તો ત્રિકાળ ભગવાન જ્ઞાયક સ્વરૂપ પ્રભુ (શુદ્ધાત્મા) એ અભેદની દૈષ્ટિથી દેખો, તો વિકાર અવસ્થા પોતાનામાં પોતાની છે નહીં. સ્વભાવ ભગવાન અનંત અનંત અનંત અનંત ગુણનો પિંડપ્રભુ ! જે એકલો પવિત્ર ને શુદ્ધ-કોઈ શક્તિ ને કોઈ ગુણ વિકૃત નથી. આહાહા ! એ કારણે અનંતા અનંતા ગુણનો પિંડ પ્રભુ, એ સ્વભાવનું કાર્ય, રાગ નહીં.

એ પર્યાયમાં (જે) રાગ થાય છે, એ દ્રવ્ય-ગુણથી નહીં અને એ પર્યાયમાં થાય છે તો પોતાના અપરાધથી થાય છે. એમાં દ્રવ્ય-ગુણ કારણ નહીં. નિમિત્ત કારણ નહીં. પરકારકની અપેક્ષા નહીં, હવે અહીંયા તો સ્વભાવની દૈષ્ટિ સિદ્ધ કરવી છે. ભગવાન તું ત્રિકાળી, તારો સ્વભાવ શું છે ? કાયમ રહેવાવાળો -કાયમ રહેવાવાળો-કાયમ રહેનાર, એ તો જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ-શાંતિ-સ્વચ્છતા-પ્રભુતા એવા કાયમ રહેવાવાળા (ગુણોનો ભંડાર) દ્રવ્યનો સ્વભાવ તો આ છે. તો એ સ્વભાવનું કાર્ય વિકાર છે ? વિકાર એ સ્વભાવનું કાર્ય છે ? પહેલાં તો કહ્યું હતું કે વિકાર તો વિકારથી છે, ગુણ-દ્રવ્યથી નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

લ્યો, દ્રવ્યસ્વભાવથી એ (વિકારનું) કાર્ય નહીં, પર્યાયનું કાર્ય અદ્વરથી કાર્ય છે. પણ હવે અહીંયા ચૈતન્ય સ્વભાવની અભેદ દૈષ્ટિ કરાવવી છે ને ! તો એની પર્યાયમાં થવા છતાં પણ, પોતાના ત્રિકાળસ્વભાવનું એ કાર્ય નહીં એ કારણે, કાઠી નાખવા માટે પુદ્ગલ (કર્મ) પૂર્વક થવાથી (વિકારને) પુદ્ગલ કહ્યો છે. આવી વાત છે પ્રભુ ! આહાહા ! વખત થઈ ગયો.

(શ્રોતા:- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

વળી પરમાર્થથી વિચારીએ તો..... જે જ્ઞાન જ્ઞેયાકાર દ્વારા જાણવામાં આવતું (હતું) તે જ જ્ઞાન સામાન્યના આવિર્ભાવથી અનુભવમાં આવે છે. જ્ઞાન તો એનું એ છે જ્ઞેયાકારમાં જે જ્ઞાન રોકાતું હતું, તે જ્ઞાન આ બાજુ જોતાં, તે જ જ્ઞાન પરથી જુદું પડી જાય છે. જે જ્ઞેયાકારથી જ્ઞાન જાણવામાં આવતું, તે જ જ્ઞાન જ્ઞાનાકારથી જાણવામાં આવે તો, જ્ઞાન તો તે જ છે. આહા...હા... ! ઝીણી ભાષા બહુ ! એકલો ન્યાયનો વિષય છે ને ! એકલો સિદ્ધાંત ! સંતો ! મુનિઓ અંતરની વાતું કરતાં, એને દૈષ્ટાંત દઈને પણ સરળ કરી નાખ્યું છે, છતાં સમજવું, અભ્યાસ ન હોય એને સમજવું કઠણ પડી જાય છે. આહા... !

(સમયસાર દોહન - પૂ. ગુરુદેવશ્રીના નાઈરોબીના પ્રવચન પાના નં. ૧૮૩)